

Шмагало Р.Т. Мистецька освіта й мистецтво в культуротворчому процесі України ХХ — ХХІ століть: навч. посіб. / Р. Шмагало, Г. Покотило, П. Ляшкевич, І. Гнатишин, Т. Бей; за заг. ред. Г. Шмагала. — Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 292 с., іл., дод. + DVD.

Яців Р. Оленка Гердан-Заклинська. Життя і творчість: біографічний нарис. — Львів: Ін-тут народозн. НАН України; ЛНАМ, 2013. — 60 с., іл.

Любомир Яців (1938-2001): Життя і творчість / Упор. Р. Яців; авт. ст. В. Стасенко, Д. Скринник-Миська, Р. Яців. — Львів: Ін-тут народозн. НАН України, 2013. — 108 с., іл.

Яців Р. Роман Чорній. Мистецька легенда Львова. Матеріали до історії українського мистецтва 1920-1930-х років. — Львів: Растр — 7, 2013. — 180 с.

ПОНАД ЧАС І ПРОСТІР

ГРИГОРІЙ ОСТРОВСЬКИЙ

Подаємо другу частину “Подорожніх нотаток” Віолети Мисько, яка відвідала Ізраїль, гостювала в колишньої львів’янки, скульптора Луїзи Штеренштейн (див.: вип. 23 “Вісника ЛНАМ”), вклонилася ще одному львів’янинові — мистецтвознавцю Григорію Островському, але, на жаль, його могилі. Про це оповідь авторки.

ШТРИХИ БІОГРАФІЇ

Народився Григорій Семенович Островський 1.10. 1929 р. у Ленінграді, жив там до серпня 1951 р. (від кінця 1941 до весни 1944 — у Казані).

Навчався в Ленінградському університеті на відділі історії мистецтв історичного факультету (1946-1951). Учителі зі спеціальності Йоффе, Фліттнер, Пунін, Доброклонський, Левінсон-Лессінг та інші. Тема дипломної роботи — “Німецька графіка епохи Великої селянської війни в Німеччині”.

Упродовж 1951 — початку 1992 рр. жив у Львові, до 1959 р. — заступник директора з наукової частини Львівської картинної галереї. Потім 30 років на творчій роботі.

1953 — 1999 рр. член Спілки художників СРСР, працював як історик мистецтв слов'янських народів (Росія, Україна, Польща, Болгарія XVIII — XX ст.) і як художник-критик.

1968 р. захистив у Ленінграді кандидатську дисертацію на тему “Образотворче мистецтво Закарпаття XIV — XX ст.”. 1989 р. у Москві захистив докторську дисертацію “Народна художня культура російського міста XVIII початок XX століття”.

Г. Островський багато подорожував — від Паланги до Турханська, від Онезького озера до Севана і від Синевира до Байкалу, по Північно-Льодовитому океану та Єнисею на південь до Бухари і Хіви, а ще: був у Польщі, Болгарії, Угорщині, Індії, Непалі. Від січня 1992 р. Ізраїль, Тель-Авів. 1993 р. і до травня 1997-го був професором Єврейського університету в Єрусалимі та оглядачем з питань мистецтва (газета “Вісті”).

Григорій Островський пережив свою дружину на два роки. Разом вони були понад 50 років у любові та повазі один до одного і до справи, якою кожен з них займався. З відходом Лідії Яківни настав найважчий період життя Григорія Семеновича. Але допомогла вистояти панівна риса характеру: відповідальність перед обраним раз і назавжди мистецьким фахом. Він поспішав працювати. Наприкінці життєвої дороги Островський встиг видати монографію дружини та підсумував багаторічну діяльність повним бібліографічним довідником своїх робіт за 1951-2005 (1900).

Тяжко розлучатися з друзями, а ще важче — з давніми та вірними.

Моя мета: знайти могилу і попроситися саме з таким приятелем мого чоловіка Еммануїла Петровича Миська Григорієм Семеновичем Островським, який відійшов у засвіти 1.10.2007.

У попередній приїзд до Ізраїлю здійснити це не вдалося, тому тепер я з особливим хвилюванням намагалася якомога швидше виконати свій обов'язок — помолитися за світлу душу Григорія біля його останнього місця заспокоєння.

Чула від Івана Івановича Небесника, ректора Закарпатського художнього інституту, про те, що закарпатські художники, перебуваючи на Святій землі, так само шукали кладови-

ще і могилу Г.С. Островського, але не знайшли.

Тож їду трасою № 4 з півдня Ізраїлю. Від столиці країни праворуч петляє дорога на м. Петах-Тиква, що на івриті означає “Двері надії”. Тут на муніципальному кладовищі знайшов свій спочинок видатний мистецтвознавець, інтелектуал найвищого щабля, доктор філософії, професор мистецтвознавства і просто прекрасна людина, друг львів'ян і закарпатців Г. Островський. Цвинтар знайдено.

Принагідно зазначимо, що адміністративний порядок в ізраїльській соціальній сфері вартий наслідування. Достатньо назвати прізвище, ім'я, рік народження покійного працівникової служби цвинтарю, як вже готова довідка про ряд і порядковий номер могили. Відвідувача навіть супроводжує працівник служби з пропозицією про надання допомоги за потреби. Усе чітко і швидко. Проконтролювавши чистоту каменя на могилі, службовець відійшов, аби залишити відвідувача на самоті біля могили. Я помолилася своєю християнською молитвою до Господа з проханням подарувати вічне життя добрій людині та від імені львівських і закарпатських художників подякувала за величезну працю на славу мистців нашого краю.

За 78 років життя Г. Островський справді зробив дуже багато. Змістовні дослідження мистецтва України, Росії, Центральної Європи, єврейської діаспори — опубліковано 1594 робіт (2001 р. у Тель-Авіві був виданий перелік праць мистецтвознавця).

Аналізуючи мистецтво України, Г. Островський з особливою повагою відзначає західний регіон нашої держави. Художники від А до Я. Тут розвідки про творчість: О. Аксініна, М. Андрущенко, Є. Безніска, М. Безпальківа, Р. Безпалківа, А. Бокотея, О. Боньковського, В. Борисенка, Ф. Бриж, В. Буглака, В. Бунова, С. Гербус-Баранецької, В. Гінзбурка, С. Грузберга, І. Гуророва, Є. Джиндри, М. Дзядика, Д. Довбошинського, З. Кецала, О. Кравченка, Ю. Кратохвилі-Відимської, Л. Левицького, О. Кульчицької, Т. Левківа, М. Ліщинера, Є. Лисика, А. та В. Манастирських, З. Масляка, Л. Медвідя, О. Мінька, З. Флінти, Л. Пушкаша, М. Фіголя, Ю. Черишнікова, В. Черкасова, Ф. Черняка, М. Шимчука,

Л. Штернштейн, Я. та Я. Мотик, Е. Миська, І. Нірода, В. Одрехівського, І. Остафійчука, В. Патики, Р. Петрука, Б. Пікулицького, В. Пінігіна, І. Прийдана, В. Сколоздри, И. Садовського, Р. Сельського, С. Серветника, Ю. Скандакова, Р. Сельвестрова, В. Сіпера, Г. Смольського, І. Соболевої, А. Соболева, Г. Трояна, Р. Туріна, Є. Фащенко, П. Фліта, В. Форостецького, Я. Чайки, В. Ярича та ін.

Заслугують на особливу увагу дослідження Г. Островського присвячені мистецтву Закарпаття. Це монографії, окремі статті про творчість: А. Кашшая, И. Бокшая, А. Ерделі, П. Бездіра, Г. Рожковича, Ф. Манайла, Є. Кондратовича, А. Коцки, В. Микити, В. Приходька, П. Гулина, В. Габди, Е. Медвецької та ін.

Доконаним фактом є те, що Г. Островський ненастанно популяризував львівську та закарпатську мистецькі школи. І це не слід забувати.

А тепер хочу дещо пригадати. Мисько і Островський були ровесниками. Це люди різного коріння та різного виховання, але глибока, суттєва спорідненість у їхніх натурах була. У першу чергу, це стосувалося загальнолюдських цінностей, гуманістичного розуміння вартостей у житті й мистецтві.

Островський засуджував псевдоноваторство, скептично дивився на епатажність окремих персон. Мисько ж по-простацьки називав усю цю мішуру “гоцки-кльоцки”. Кожен з них, сприймаючи різномірність у мистецтві наголошував на обов’язковому професіоналізмі, а різні підходи, напрямки мають право на існування, — так вони вважали.

Так ставалося, що друзі Г. Островського ставали і нашими друзями. Ми з Еммануїлом Петровичем багато подорожували, нас радо зустрічали як друзів Островського Владислав і Інна Обухи в Молдавії, Ольга Порхайло в Москві, Беявічус у Прибалтиці, Князік в Одесі, Бегларян Еллен Гайфеджан, Генріх Ігітян у Вірменії, Георгій Поплавський у Білорусії. Крім приятелів до Г. Островського, це була й спільність творчих позицій, повага, шана до людей свого цеху.

У січні 1992 р. родина Островських покинула Львів. Це був складний час. Вони не хотіли виїжджати, але все вирішу-

вали обставини. Визначний мистецтвознавець не мав роботи за фахом. Мисько намагався допомогти йому, але безрезультатно. У той важкий період життя для родини Григорія Семеновича ми часто відвідували їх оселю на вул. Гастелло (тепер П. Римлянина). Друзів щораз меншало. Завжди зустрічали А. Попова з Академії друкарства.

Поза Україною наша перша зустріч відбулася 1999 р. Тяжкохворий Еммануїл Петрович мріяв відвідати церкву Гробу Господнього в Єрусалимі. Островський не зміг прийняти нас у власній квартирі, бо його дружина Лідія Яківна перебувала в складному депресивному стані. Натомість Григорій запросив нас відвідати Музеї сучасного мистецтва в Тель-Авіві. На площі перед музеєм була виставлена величезна скульптура Генрі Мура. Ми оглянули її, друзі весело жартували, бо під мистецьким шедевром затишно прилаштувався прихильник скульптури, утворивши неочікувану композицію.

Приємною несподіванкою для нас у цьому музеї була унікальна колекція робіт О. Архипенка. У двох залах на килимах сиділи ізраїльські діти, слухаючи розповідь лектора про українського скульптора Архипенка та його творчість. Еммануїл Петрович надзвичайно жваво роздивлявся, бігав з однієї зали до другої, нарешті із зітханням промовив: “а наша молодь жодного твору цього майстра не бачила”. Пригадую те, що Мілько і Гриша згадували єгипетську скульптуру, шукали істину в національній традиції, сперечалися щодо розмальованої скульптури. Ми ще довго сиділи в кав’ярні при музеї. Еммануїл із сумом говорив про розпорошеність українського мистецького цвіту, а Григорій сказав про те, що ще 1992 р., у журналі “Окна” надрукував статтю під назвою: “Он гордился тем, что был украинцем. Архипенко в Тель-Авиве”.

Пізніше Е. Мисько, працюючи на посаді голови львівського відділення українського Фонду культури, разом з правлінням Фонду запрошували, заохочували приїхати в Україну знаних художників, письменників, творчі колективи з діаспори. Це були Святослав Гординський, Едвард Козак, Лео Мол (Молодожанін), Омелян Мазурик, Люба Білаш, голландський та кубанські хори, “Австралійська веселка”, пан Микола Му-

шинка зі своєю колекцією робіт Олекси Новаківського, пан Микола Бідняк та ін.

1999 р. ми зустрілися з Григорієм Семеновичем вдруге. Островський був у товаристві відомого львівського фотомайстра Бориса Криштула. Ця шляхетна людина допомагала Григорієві Семеновичу вижити в часи недуги й самотності, коли не стало дорогою дружини — Лідії Яківни. Б. Криштула був біля Островського до кінця його життя і виконав сумний обов'язок похорону за сина Ігоря і дочку Юлію.

У березні 2000 р. відійшов у вічність Е. Мисько, але щорічно вранці 21 травня, у день його народження, найближчі друзі, серед яких завжди був і відданий Островський, надісланими листівками, телефонними дзвінками засвідчили свою пам'ять про Миська.

Переді мною змістовні листи Григорія Семеновича, які справді, понад час і простір. Наведу окремі зворушливі написи на подарованих книжках: “Емануїлу в знак дружби, котора поверх времени і расстояния”, — це на книзі про Марію Приймаченко (15.01.92), “Емануїлу в знак нашей давней дружбы с любовью”, — це про Захарія Зографа (03.10.87), “Емануїлу, стоявшему у истоков этой книги по дружбе — автор” — це альбом, присвячений Р. Сельському (18.03.88); “Догорой Ветте, в знак искренней симпатии и глубокого уважения, за верность, за мужество, от Григория Островского, одного из самых преданных друзей Мили” (8.09.2000), — “Ветте с пожеланиями всего самого доброго, вы нам нужны! Искренне Ваш, автор” — це на книзі “Работы ранних лет”, (20.06.2006).

2003 р. відбулася виставка А. Бокотея під назвою “Мойсей”. Проспект цієї виставки я надіслала Г. Островському. Відповідь не забарилася: “Присланный Вами каталог и фотографии Бокотея, что называется “пустил в дело”. Посылаю газеты со своей статьей, полагаю, что Андрею это будет приятно. Когда-то давно, он говорил о своей мечте — побывать у Гроба Господнего. Жива ли еще эта мечта? Мои сердечные приветы Андрею Бокотею, Гале Зубченко, Любке Медведю и всем, кто меня еще помнит. Не забывайте, искренне преданный

Вам Григорий Островский” (20.06.2003).

Того самого 2003 р. пише: “Как мне жаль что я далеко — на другом краю света, а был бы во Львове, отбил бы хлеб у Яцива и сам бы написал книгу о Мильке, моем близком друге, да будет благословенна его память. У меня большое событие — наконец-то я издал самую главную свою книгу, сделал 200 экземпляров, из них 150 разослал друзьям, коллегам во все музеи, в том числе — кабинет искусств библиотеки Академии наук Украины. Никакой коммерции в принципе — безвозмездно, это для меня святое. С большим удовольствием презентую книгу Вам — Вы на одной из самых верхних строк в перечне моих друзей, а ощущение такое, что презентую ее Мильке и Вам вместе: не очень давно здесь была моя статья о Маргит Сельской, а на прошлой неделе разговор о Леопольде Левицком. Пусть знают тех, кто называл меня своим другом!”. У нас тут как в песне Окуджавы: то пальба, то мольба. Самое ужасное, что этот кошмар никогда не кончится: просто нет никакого решения. С тихой радостью вспоминаю наши встречи. Всегда ощущал Вас как духовно-близкого мне человека. Сердечный привет от Лидии Яковной. Искренне ваш Григорий Островский” 31.07.2001.

За кожним з нас після відходу тягнеться людська пам'ять, закарбовуючи найсуттєвіше про людину. Пам'ять про Г. Островського добра. Коло зацікавлень, досліджень Островського надзвичайно широкі. Безліч історичних подій, імен в образотворчому мистецтві охопив своєю увагою мистецтвознавець: мистецтво Центральної Європи, розстріляний український авангард, мистецтво західних областей України, творчість єврейських художників паризької школи, “популярна книжка про Львів” і нарешті головна книга його життя (за його словами) “Мистецтво примітива у світовому контексті” та багато інших.

Ось і сказала я останнє: прощавай, високоповажний Друже! Нехай буде благословенна пам'ять про Григорія Семеновича Островського.

Віолета МИСЬКО